

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ У БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Попередження злочинності у сфері правосуддя завжди були і є прерогативою держави, найтіснішим чином пов'язана з її суверенітетом. Держава самостійно встановлює загальнообов'язкові для всіх членів суспільства правила поведінки, забезпечує єдиний правопорядок, визначає, які діяння, небезпечні для особи і суспільства, є злочинами, встановлює види покарань та заходи кримінально-правового характеру за їх вчинення у відповідності зі своїм національним законодавством. Обумовлена глобалізацією сучасного життя інтернаціоналізація злочинності з її типовими для багатьох країн структурою і динамікою зумовила об'єктивні труднощі боротьби з нею на національному рівні у зв'язку з обмеженими можливостями національних судових юрисдикцій та інших правоохоронних засобів у виявленні та розслідуванні цих злочинів, виявленні винних і притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Аналізуючи проблему попередження злочинності в міжнародному масштабі, представляється доцільним зупинитися на більш детальному дослідженні змісту поняття «попередження злочинності», оскільки це дозволить з максимальною повнотою виявити всі аспекти необхідного міжнародного співробітництва у сфері правосуддя та визначити ефективність тих чи інших заходів, що вживаються міжнародним співтовариством для вирішення зазначеної проблеми.

Попередження злочинності є складовою частиною кримінальної політики держави і включає в себе поряд з кримінально-процесуальними заходами припинення злочинів і кримінально-правовими заходами впливу на злочинців, і профілактичні заходи у зазначеній сфері. Тільки розгляд такого явища, як попередження злочинності, в сукупності всіх його складових, дає можливість виявити її спрямованість і визначити значення. Зазначений підхід до розуміння змісту і сутності попередження злочинності, окрім того, дозволяє розглядати її як цілеспрямовану і послідовну діяльність органів держави, посадових осіб та інститутів громадянського суспільства по протидії на злочинність, а також фактори, що її породжують.

Серед актуальних проблем сучасного розвитку міжнародного співтовариства одне з перших місць поряд з тероризмом займає проблема злочинності, що, як підкреслюють відповідні структури Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), інші міжнародні неурядові організації (наприклад, Міжнародний Комітет Червоного Хреста – МКЧХ, Міжнародна амністія, Екологічна організація Грінпіс “Зелений світ”), набуває транснаціонального характеру. Боротьба зі злочинністю, як внутрішня функція окремої держави, на сучасному етапі глобалізації, обумовленої до того ж “прозорістю кордонів”, не може належним чином забезпечити її ефективність. Міжнародне співтовариство з

тривогою зауважує, що тероризм, корупція, незаконна торгівля наркотиками, торгівля людьми та інші міжнародні кримінальні злочини, будучи джерелом надприбутків, набувають все більшого поширення. Злочинні організації, багатонаціональні за своїм складом і державною належністю, ставлять під загрозу економічні, політичні інтереси не окремої, а відразу декількох держав, перешкоджають їх нормальному міжнародному співробітництву. Тому проблема злочинності, що вважалася не так давно внутрішньою справою окремо взятої держави, вже не може вирішуватися її правоохоронними органами навіть з використанням можливостей виконавчої, законодавчої і судової влади без співробітництва з іншими країнами [1].

Ефективна боротьба з транснаціональною організованою злочинністю, яку ведуть правоохоронні органи України, можлива тільки при активній взаємодії країн дальнього і ближнього зарубіжжя. У цілому ряді випадків цьому заважають різні історичні традиції, відмінності в політичному устрої, правовому забезпеченні такої діяльності. Слід зазначити, що останніми роками Україна активно включилася в процеси приведення законодавства до загальноєвропейського, і зокрема з питань правоохоронної діяльності.

Епоха буржуазних революцій XVII-XVIII ст. вперше в історії людства підштовхнула держави до укладання угод, об'єктом яких стали міждержавні відносини щодо визначення протиправних діянь як міжнародного кримінального злочину, що суперечить нормам загальнолюдської моралі і загрожує розвитку міжнародних взаємин. Держави-учасники таких угод беруть на себе зобов'язання не тільки визнавати певні протиправні діяння як міжнародні кримінальні злочини, але й співробітничати у запобіганні, припиненні таких злочинів і покаранні за їх вчинення. Першими такими угодами були міжнародні документи щодо боротьби з работоргівлею і рабством. На Віденському конгресі 1815 р. була прийнята Декларація про скасування торгівлі неграми-рабами, а потім у 1841 р. з ініціативи Англії укладена так звана "п'ятірна" Конвенція про заборону торгівлі рабами. У 1890 р. держави, що мали Африку у колоніальному володінні, підписали Брюссельську угоду про заборону торгівлі рабами. Надалі в рамках Ліги Націй, а потім і ООН, були прийняті кілька міжнародних конвенцій по боротьбі з работоргівлею і рабством [4].

У 1899 році в Лондоні відбулася Міжнародна конференція по боротьбі з торгівлею жінками, що закликала держави до укладання багатосторонніх угод з цього приводу. У 1919 році державами-учасницями Ліги Націй була підписана Сен-Жерменська конвенція, яка змінювала Берлінський Генеральний акт 1885 року, Брюссельський Генеральний акт Декларації 1890 року, та підтверджувала рішучість країн-учасниць домогтися повного скасування работоргівлі в усіх її формах.

Перша європейська конференція з питань міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю відбулася у Варшаві 1927 р. У підсумкових документах роботи Конференції було визначено злочини, що посягають на міжнародний правопорядок піратство, підробку металевих грошей і державних цінних паперів, торгівлю рабами, жінками і дітьми, навмисне вживання всякого роду заходів, здатних породити суспільну небезпеку, незаконну торгівлю наркотиками, порнографію, а також інші злочини, відповідальність за які передбачена міжнародними конвенціями. Водночас учасники Конференції зазначали необхідність посилення міжнародного співробітництва правоохоронних органів.

У подальшому боротьбі з найбільш тяжкими злочинами безумовно сприяла укладена 08.08.1945 р. угода між Урядами Радянського Союзу, Сполучених Штатів Америки, Великобританії, Тимчасовим урядом Французької Республіки про судове переслідування і покарання головних військових злочинців європейських країн, та прийнятий на її основі Статут Міжнародного військового трибуналу [5; 6]. У Статуті Нюрнберзького Міжнародного військового трибуналу були визначені склади злочинів проти людства, за здійснення яких фізичні особи несуть кримінальну відповідальність, незалежно від своєї посади. Під злочинами проти людства розумілися злочини проти миру, людяності, військові злочини, геноцид і апартеїд. Керуючись ним, у 1946 році було винесено вирок Нюрнберзьким військовим трибуналом, а в 1948 році – Токійським Міжнародним військовим трибуналом для Далекого Сходу [7; 8]. Резолюціями від 11.12.1946 р. і 21.11.1947 р. Генеральна Асамблея ООН підтвердила принципи міжнародного права, котрі визнані Статутом Нюрнберзького трибуналу і знайшли втілення у його вирокі [9].

При розв'язанні питань боротьби зі злочинністю документи ООН виходять з того, що визнання гідності, властивої всім членам людського суспільства, а також їх рівних і невід'ємних прав є осно-

вою свободи, справедливості і миру в усьому світі, тобто стверджують нероздільність цілей забезпечення міжнародної безпеки і захисту прав людини.

З проголошенням незалежності 24.08.1991 р. перед Україною постало питання створення власної договірно-правової бази в різних напрямках міжнародного співробітництва, зокрема і у сфері правосуддя. Першою і важкою проблемою, що виникла в цьому напрямку перед Україною, було її відношення до угод про взаємну правову допомогу колишнього СРСР. Так, Декларація про суверенітет України і Акт про проголошення незалежності України [10, с.7,12] надали Україні статус незалежної держави, що самостійно визначає і проводить свою внутрішню та зовнішню політику в усіх сферах життя, зокрема в економічній, політичній, соціальній і правовій. Розвиток міжнародних зовнішньоекономічних відносин, курс на побудову в Україні відкритого демократичного суспільства, перехід народного господарства до ринкових відносин, державне сприяння діловим, культурним і особистим контактам зумовили постійне збільшення потоку іноземців в Україну і громадян України до інших держав [11].

Вступ України до Ради Європи викликав багато проблем, стосовно зміни права, діяльності правоохоронних структур і судової практики у боротьбі зі злочинністю. Варто підкреслити, що вийшовши зі складу колишнього Радянського Союзу, Україна розпочала реформувати свою правову систему. У Декларації про державний суверенітет Україна заявила про те, що вона віддає перевагу загальнолюдським цінностям і пріоритету міжнародного права перед нормами національного законодавства [10, с.11]. Цей принцип на законодавчому рівні наша держава закріпила в Конституції і визначила, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України при одночасному пріоритеті національного законодавства [12].

Відповідно до Закону України “Про дію міжнародних договорів на території України” від 10.12.1991р., укладені і належним чином ратифіковані Україною міжнародні договори становлять невід'ємну частину національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм законодавства України [13]. Згідно зі ст. 7 Закону України “Про правонаступництво України” від 12.09.1991р. [14] були підтверджені зобов'язання нашої держави міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України. За цим же законом Україна є правонаступницею прав і зобов'язань за міжнародними договорами Союзу РСР, які стосуються її території, відповідають її інтересам і не суперечать Конституції України. До міжнародних договорів, згідно з якими Україна виступає правонаступницею, можна віднести:

Договір між СРСР і Угорською Народною Республікою про надання правової допомоги у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 4 грудня 1958 року і Протокол зі змінами і доповненнями до нього;

Договір між СРСР і Фінляндською Республікою про правовий захист і правову допомогу у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 9 липня 1980 року;

Договір між СРСР і Алжирською Народною Демократичною Республікою про взаємне надання правової допомоги від 28 лютого 1984 року;

Договір між СРСР і Республікою Кіпр про правову допомогу у цивільних і кримінальних справах від 25 лютого 1987 року й ін. [15, с.150-169].

Рада Європи у своїй діяльності приділяла велику увагу створенню ефективного механізму надання міжнародної правової допомоги, зокрема, було розроблено і відкрито до підписання ряд європейських конвенцій з питань кримінального судочинства. Україна приєдналась до шести з них, якими визначено такі види міжнародної правової допомоги у кримінальному судочинстві:

видача правопорушників (Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року та Додаткові протоколи до неї);

надання допомоги у кримінальному переслідуванні, зокрема, передача предметів, документів, які мають значення для провадження у справі, вручення документів та розпоряджень суду щодо явки свідків і притягнутих до відповідальності осіб (Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року);

передача провадження у кримінальних справах (Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року);

передача засуджених осіб для відбування покарання (Європейська конвенція про передачу засуджених осіб 1983 року) та ін. [15, с.18-34].

Обов'язковою умовою їх ратифікації були зобов'язання внесення відповідних змін до внутрішнього законодавства держави з метою забезпечення виконання вимог цих конвенцій. Саме тому їх норми мають бути деталізовані в національному кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві України.

Отже, надання міжнародної правової допомоги (міжнародне співробітництво) в галузі боротьби зі злочинністю у сфері правосуддя становить собою врегульовану нормами міжнародного і національного права узгоджену діяльність різних держав, спрямовану на захист нормальної діяльності не тільки судової влади, а й органів, що сприяють процесуальній діяльності з виконанням судом функцій правосуддя (органів прокуратури, слідства і дізнання), а також органів, що виконують вивнесені судами вироків, ухвали, постанови та інші судові рішення.

У зв'язку з тим, що Україна намагається стати повноправним членом Європейського Союзу, необхідно відзначити, що 18 березня 2004 р. був прийнятий Закон України “Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу” № 1629-IV, яким затверджена програма гармонізації законодавства України із законодавством ЄС, що заслуговує на схвалену оцінку намагання України наблизити національне законодавство до європейських стандартів [16]. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС полягає у зближенні із сучасною європейською системою права, що забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави, а також сприятиме зростанню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у країнах-членах ЄС.

Отже, розвиток міжнародних зв'язків і в ранню епоху розвитку людства, і в сучасних умовах відбувався не тільки у сферах економіки, політики, культури. Всупереч добрій волі народів як окремі злочинці, так і злочинні організації здійснювали своє суперечне і нормам релігійної моралі, і правовим нормам незаконне “міжнародне співробітництво”. Природно, ці процеси не могли залишитися без уваги політичних керівників держав, юристів, посадових осіб, покликаних вести боротьбу зі злочинністю, що і обумовило необхідність укладення названих нами міжнародних угод (договорів). Міжнародне співробітництво держав у сфері боротьби зі злочинністю одночасно було і є гарантією як міжнародної безпеки, так і забезпечення законності і правопорядку всередині кожної держави – суб'єкта подібної взаємодії. Наразі існує досить широка система міжнародних актів, за допомогою яких здійснюється нормативно-правова регламентація такого співробітництва.

Список використаних джерел

1. Лешукова І.В. Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідуванні злочинів : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Лешукова Ірина Володимирівна. – Харків, 2004. – С. 14.
2. История дипломатии / [под ред. В.А. Зорина и др.]. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – Т. 1. – М.: Госполитиздат, 1959. – С. 15.
3. Шверева Асрат Балю. Сотрудничество государств в борьбе с международными уголовными преступлениями: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 «Международное право; Европейское право» / Шверева А.Б. – К., 1990. – С. 2-4.
4. Курс международного права: В 6 т. / [под ред. Ф.И. Кожвников и др.]. – М., 1967. – Т. 3: Основные институты в отрасли международного права. – С.108-109.
5. Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. – М.: Госполитиздат, 1955. – Вып. 11. – С. 163-165.
6. Полянский Н.Н. Международный военный трибунал / [под ред. Н.М. Рычкова]. – М.: Юриздат, 1946. – С. 3-5.
7. Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. – М.: Госполитиздат, 1956. – Вып. 12. – С.79-86.
8. Николаев А.Н. Токио: суд народов: По воспоминаниям участника процесса: [Международный военный Трибунал для Дальнего востока 1946-1948 гг.] – М., Юрид. лит., 1990. – С.32.
9. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками. Сборник материалов. В 7 т. / [под общ. ред. Р.А. Руденко]. – М.: Госюриздат, 1961. Т. 7: Заключительные речи главных обвинителей. – Последние слова подсудимых. – Приговор. – С.549-550.
10. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / [Упоряд. Ю.К. Качуренко]. – К.: Наук. думка, 1992. – 200 с.
11. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення / Бандурка О.М. – Харків: “Основа”, 1999. – С.338.
12. Конституція України: Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. – К.: Українська Правнича Фундація “Право”, 1996. – 128 с.
13. Про дію міжнародних договорів на території України: Закон України від 10 грудня 1991 р. // Верховної Ради України. – 1992. – № 10. – Ст. 137.
14. Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 46. – Ст. 617.
15. Міжнародне співробітництво України у правовій сфері: 36. міжнародних документів / Упоряд. В. Дріжчаний, О. Павличенко, О. Уманський. – Харків: “Фоліо”, 1998. – 217 с.
16. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 15. – Ст. 1028.